

Białek, Józef Z.

"Prasa dziecięca i młodzieżowa",
studia i materiały pod red. M.
Adamczyka i J. Jarowieckiego, Kielce
1982 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 23/2, 119-121

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Prasa dziecięca i młodzieżowa. Studia i materiały pod redakcją M. Adamczyka i J. Jarowieckiego, Kielce 1982, IKN Oddział Doskonalenia Nauczycieli w Kielcach, ss. 340.

Tom studiów i materiałów wydany pod redakcją Mieczysława Adamczyka i Jerzego Jarowieckiego zawiera różnego rodzaju prace własne podporządkowane głównemu celowi: opisowi i charakterystyce czasopism dziecięcych i młodzieżowych w okresie międzywojennym i w czasie okupacji hitlerowskiej. Jest to ambitna próba poszerzenia nikłych dotąd badań nad czasopiśmiennictwem dziecięcym i młodzieżowym XX w., wypełniająca niejedną lukę w naszej wiedzy o dziejach, roli i znaczeniu pisma dla młodego odbiorcy. I choć ogłoszone drukiem studia, szkice, komunikaty, materiały nie wyczerpują wszystkich kwestii badawczych, to jednak otwierają one na pewno właściwy nurt refleksji nad różnymi aspektami funkcjonowania prasy dziecięcej i młodzieżowej XX w.

Układ pracy pozwala dostrzec rozległość problematyki związanej z badaniem prasy; w części pierwszej obok zagadnień teoretycznych, dotyczących specyfiki badań nad prasą międzywojenną, mamy charakterystykę określonych rodzajów pism (harcerskich, uczniowskich, szkół zawodowych, studenckich, regionalnych). W części drugiej dominują szkice i artykuły o prasie konspiracyjnej organizacji społeczno-politycznych i kulturalnych w wybranych regionach kraju, głównie w Kielcach i w Krakowie. Tom studiów został opracowany przez zespół badawczy Samodzielnego Zakładu Bibliotekoznawstwa Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie oraz przez pracowników Oddziału Doskonalenia Nauczycieli w Kielcach. Wyniki poszukiwań badawczych prezentują tu autorzy o różnym przygotowaniu merytorycznym i doświadczeniu pisarskim; drukują swe pierwsze prace i najmłodszy badacz prasy.

Zgromadzone w pracy zbiorowej szkice i materiały mają na ogół jednolity charakter; różni je głównie sposób analizy zebranego materiału. W sumie jednak omawiane rozprawy i artykuły, wzajemnie się uzupełniając, drażą z wielu stron, przy użyciu zróżnicowanych metod, właściwości prasy dziecięcej i młodzieżowej doby współczesnej.

Swojego rodzaju wprowadzeniem do cyklu szkiców o prasie dziecięcej i młodzieżowej okresu międzywojennego jest studium J. Jarowieckiego, w którym obok refleksji nad rolą i znaczeniem prasy adresowanej do młodego czytelnika znalazło się sporo uwag natury teoretyczno-metodologicznej, jak np. kwestie terminologiczne, zagadnienia klasyfikacji i typologii prasy dla dzieci i młodzieży. Autor — odwołując się do licznych przykładów — dokonał najpierw uściślenia zakresów treściowych obiegowych terminów: „prasa dziecięca”, „prasa młodzieżowa”, „czasopisma szkolne”, „czasopisma studenckie”. Z kolei — uwzględniając różne czynniki, np. wiek czytelnika, poziom jego psychicznego i intelektualnego rozwoju, zainteresowania — przeprowadził wstępną klasyfikację i charakterystykę pism dla dzieci i młodzieży, w tym szczególnie czasopism szkolnych i prasy młodzieżowej. Charakteryzując mało dotąd analizowane czasopisma szkolne, zaznacza wyraźnie,

że otwiera się „nowe pole badawcze ukierunkowane na zbadanie tych czasopism, na określenie ich stale zmieniających się funkcji; chodzi też o ukazanie ewolucji tych wydawnictw, ujawniającej się zwłaszcza w poglądach ideowo-politycznych i artystyczno-literackich” (s. 31). Podobnie i prasa młodzieżowa, wydawana przez związki i organizacje młodzieżowe, organizacje polityczne, społeczne, kulturalne i kościelne, winna być — zdaniem autora — poddana penetracjom badawczym, znajomość bowiem tej prasy „może nie tylko uczynić bliższą nam jej tradycję, ale także określić rodowód wielu współczesnych czasopism dziecięcych i młodzieżowych, może wzbogacić naszą wiedzę o wartościach, jakie owe czasopisma wniosły do kultury politycznej oraz do kultury narodowej” (s. 50).

Częściową realizację wysuniętych przez J. Jarowieckiego postulatów badawczych znajdujemy już w kolejnych szkicach i artykułach. B. Pietrzyk i W. Wójcik dokonują „próby stworzenia wstępnego obrazu całości prasy harcerskiej w dwudziestolecie międzywojennym”, W. Bujak zaś zajmuje się czasopismami szkół zawodowych dla dziewcząt; podstawowe funkcje czasopism uczniowskich omawia I. Socha, a o czasopismach młodzieży akademickiej informuje M. Pieczonka. Prasę dziecięcą w Kielcach, Krakowie i na Śląsku opisują D. Adamczyk, M. Pachut i U. Stosio. W wyniku żmudnych nieraz poszukiwań autorzy mogli wprowadzić do swych prac sporo rzetelnych informacji o ilości i typach wydawanych pism, częstotliwości ich edycji, zasięgu oddziaływania, nakładu, zawartości treściowej i formie zewnętrznej. Niektórzy z nich — rozszerzając swe uwagi poza wstępny opis, rejestrację — określili także profil ideowy i społeczno-kulturalny analizowanych czasopism. Ten pogłębiony sposób analizy i interpretacji zastosowała zwłaszcza Irena Socha, ukazując w przekonującym wywodzie kierunki rozwoju i ewolucji prasy uczniowskiej w dwudziestolecie międzywojennym oraz akcentując znaczenie tej prasy w systemie edukacji szkolnej. „Analiza typologiczna czasopiśmiennictwa szkolnego — dowodzi autorka — pozwala określić jego funkcje, a żywotność i rozmiary zjawiska podnoszą ich wagę. Czasopisma te stanowiły odrębną, choć po części równoległą do lekcyjnej płaszczyznę realizowania się procesu wychowawczego i edukacji polonistycznej w szkole czy inaczej — swoisty środek przekazu i poziom obiegu treści wychowawczych i literackich” (s. 112—113).

O tym, jak funkcjonowała i jaką rolę odgrywała prasa dziecięca i młodzieżowa w latach 1939—1945, dowiadujemy się z cennych rozpraw i artykułów zamieszczonych w części drugiej omawianej publikacji. Obszerne studium J. Jarowieckiego jest całościowym ujęciem prasy Szarych Szeregów w Krakowie. W pewnej mierze uogólnia w nim autor obserwacje, spostrzeżenia i ustalenia zawarte w innych, już ogłoszonych pracach. Rozprawa wyróżnia się solidną podbudową faktograficzną i dokumentacyjną powiązaną ze szczegółową analizą zawartości wielu pism („Informacje Radiowe”, „Przegląd Polski”, „Na ucho”, „Watra”, „Na tropie”, „Czuwaj”, „Bez wędzida”) i charakterystyką działań redaktorów i współpracowników poszczególnych czasopism. W zakończeniu tego studium czytamy: „Prasa harcerska spełniała różne funkcje: informowała o wydarzeniach wojennych, zwalczała i demaskowała kłamstwa hitlerowskiej propagandy, podtrzymywała ducha narodowego, mobilizując do walki z okupantem, przygotowywała młodzież do życia w warunkach wojny i po jej zakończeniu, określając wyraźnie jej pokoleniową odrębność, zapewniała uczestnictwo w kulturze literackiej” (s. 289).

Wiele interesujących spostrzeżeń i uwag o roli i znaczeniu młodzieżowej prasy konspiracyjnej formułują i inni autorzy: Zofia Sokół dokonuje rzeczowego przeglądu prasy młodzieżowej ruchu ludowego, Mieczysław Adamczyk omawia konspiracyjne pisma młodzieżowe na Kielecczyźnie, Barbara Korczak pisze o młodzieżowych pismach kulturalnych i literackich, wreszcie Bożena Pietrzyk dołącza do całości pracy swoją bardzo użyteczną dla badaczy prasy „próbę bibliografii” konspiracyjnej prasy dziecięcej i młodzieżowej w latach 1939—1945. Sądzę, że ta

obszerna publikacja daje podstawę — źródłową, dokumentacyjną, bibliograficzną — do prowadzenia w różnych zakresach dalszych i bardzo potrzebnych badań nad funkcjami społecznymi i wychowawczymi czasopiśmiennictwa dziecięcego i młodzieżowego w dobie współczesnej.

Józef Z. Białek

Wiesław Hładkiewicz, *Polacy w zachodnich strefach okupacyjnych Niemiec 1945—1949*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Zielonej Górze, 1982, ss. 139.

Świeżo wydana książka Wiesława Hładkiewicza stanowi wydarzenie raczej do-
syć rzadkie w literaturze poświęconej zagadnieniom emigracji współczesnej; po raz
zaś w ogóle pierwszy otrzymaliśmy omówienie problematyki polskiej emigracji
powojennej w trzech strefach okupacyjnych w b. Trzeciej Rzeszy. Ze zdumiewa-
jącą obojętnością unika się tego tematu, aczkolwiek stanowi on przecież nie naj-
mniejszy fragment całości losów polskich po II wojnie i reprezentuje pod wieloma
względami bogaty i charakterystyczny zespół zjawisk składających się na cało-
kształt wielkiego dramatu polskiego w okresie powojennym. I dlatego należy wy-
razić uznanie Wydawnictwu Wyższej Szkoły Pedagogicznej, że objęło patronat nad
pracą Hładkiewicza, wydając jego ciekawą publikację.

Fragment jej obejmuje m.in. zagadnienia związane z prasą wydawaną w la-
tach 1945—1949 na terenie ówczesnych trzech stref okupacyjnych b. Trzeciej Rze-
szy; znajdowało się na nim w pierwszym, bezpośrednio powojennym okresie ok.
1 mln 200 tys. Polaków. W kilka lat później, w następstwie repatriacji do
Polski, ilość ta zmalała do ok. 113 tys. osób, które zdecydowały się pozostać na
emigracji trwalej i stałej. Książka W. Hładkiewicza analizuje wszechstronnie róż-
nicowania strukturalne wysiedleńców polskich, kategorie tej ludności, geografię
polskich skupisk, warunki socjalno-bytowe, strukturę demograficzną i społeczno-
zawodową. Interesujący jest także rozdział omawiający rolę administracji mię-
dzynarodowych, decydującą w znacznej mierze o losach ludzi nie tylko pozostałych
po zakończeniu wojny na obszarze obcym, ale doświadczonych tragicznie ze strony
niemal całej ludności niemieckiej i jej hitlerowskiego, ludobójczego kierownictwa.
Również nader interesujące są fragmenty książki dotyczące rozdarcia, jakie po-
wstało w środowisku polskim w Niemczech, w ich zachodnich strefach, na tle pro-
blemu: wracać do Polski czy pozostać poza jej granicami? W zdecydowanej więk-
szości wypadków zwyciężyła koncepcja powrotu do kraju rodzinnego, uwolnionego
od okupacji hitlerowskiej. Pozostała część wysiedleńców podjęła życie w nowych,
niełatwych warunkach na ziemi niemieckiej i w masie rozrzuconej w większości
po licznych obozach przetrwała do roku 1949, kiedy nastąpił masowy *exodus*
z Niemiec do krajów zamorskich, głównie Stanów Zjednoczonych i Australii, w
mniejszym procencie do Anglii, Francji i innych krajów europejskich.

Dzieje tej części emigracji polskiej w Niemczech zachodnich w latach 1945—
1949 są kanwą kilku rozdziałów omawianej tu książki, a wśród wielu dziedzin ży-
cia wysiedleńców na ziemi niemieckiej, w jej zachodnich sektorach, omówiony zo-
stał także problem prasy polskiej na tym obszarze. Jest to — obok sprawy szkol-
nictwa polskiego na tym odcinku, jak i licznych wydawnictw książkowych — frag-
ment najbardziej pasjonujący i zdumiewający ze względu na rozmach inicjatywy
społecznej wykazanej przez środowisko polskich tzw. dipisów.

Zjawisko to przypominało żywo okres podziemia antyhitlerowskiego w kraju,